

DOBRÁ ARCHITEKTURA KOMMT AUS PILSEN

Profesoři a žáci německé průmyslové školy v Plzni 1876—1928

Obsah

Úvod — 9

1. Češi, Němci, průmysl a jihozápadní Čechy před rokem 1938 — 11
Období do poloviny 19. století — **11**
Období 1850–1890 — **14**
Období 1891–1918 — **21**
Období 1919–1938 — **33**

2. Technické vzdělávání v Čechách, zejména před rokem 1876 — 41

3. Tradice technického vzdělávání v jihozápadních Čechách, zejména před rokem 1876 — 46

4. Státní německá průmyslová škola v Plzni 1876–1928 — 58
Složité a skromné začátky — **58**
Prvních pět školních let (1876–1881) — **60**
K novému názvu K. u. K. Deutsche Staats-gewerbeschule (1881–1885) — **69**
Patnáctileté výročí školy a Jubilejní zemská výstava v Praze (1885–1891) — **74**
Završení pětadvacetileté práce (1891–1901) — **85**
Reforma školy a druhá generace pedagogů (1901–1910) — **96**
Před světovou válkou a za války (1910–1918) — **114**
Poslední léta školy (1918–1928) — **132**

5. Pokračovatelé německé průmyslové školy v Plzni v letech 1928–1945 — 142
Jetzt Tetschen — **142**
Takzvaná Druhá státní čsl. průmyslová škola v Plzni — **147**

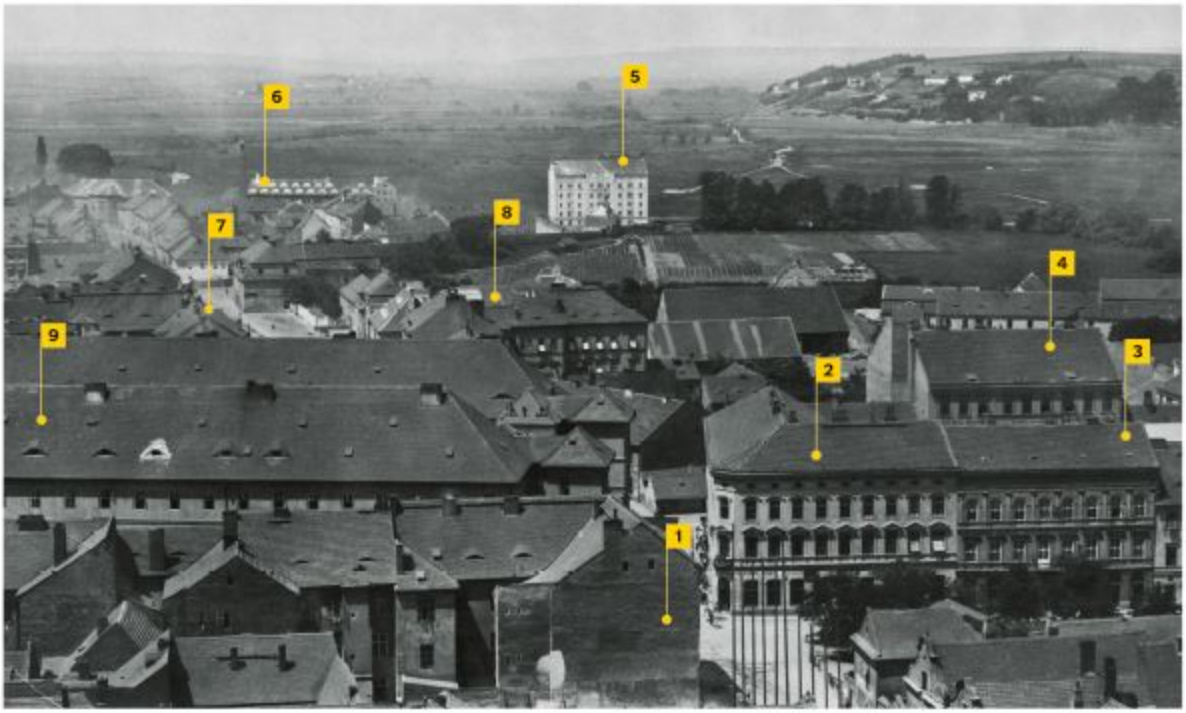
6. Závěr — 154

A. Ředitelé, profesoři, studenti — 155

B. Nejvýznamnější pedagogové — 165
1876–1900 — **165**
1901–1910 — **195**
1911–1928 — **231**

C. Nejvýznamnější absolventi — 244
Stavitelé — **244**
Architekti – absolventi z let 1876–1900 — **248**
Architekti – absolventi z let 1901–1911 — **273**
Architekti – absolventi z let 1912–1928 — **290**

Poznámky — **299**
Zkratky — **322**
Výběr z pramenů a literatury — **323**
Rejstřík jmenný výběrový — **333**
Summary — **337**
Resümee — **340**
Poděkování — **343**

Když se o pět let později konala výstava znovu, zahájil ji už Schiebl jako předseda výstavního komitétu česky a na něj navázal v němčině Bischoff. Situace se dále posunula, když se od roku 1883 stal Schiebl prvním českým prezidentem plzeňské *Obchodní a živnostenské komory* (předsedal už na počátku předešlého desetiletí).

Období šedesátých a sedmdesátých let 19. století patřilo k těm nejdůležitějším, která v novodobé historii zformovala charakter jihozápadních Čech. V první řadě tehdy v neuvěřitelně krátké době došlo k založení základní osnovy železniční sítě, která do značné míry převzala roli státních silnic a podnítila masivní vzestup podnikání. Atraktivní infrastruktura, místní suroviny a pracovní síla přilákaly do jihozápadních Čech podnikatele i specialisty z dalších částí Čech, monarchie a dokonce i ze zahraničí. Z poslední skupiny pocházel zejména německý židovský podnikatel Bethel Henry Strousberg (1823–1884), který své nebývale velkorysé plány zaměřil v Čechách na těžbu a železářskou a strojírenskou výrobu na Zbirožsku a Rokycansku. Vzhledem k tomu, že jeho aktivity neměly dlouhého trvání, ovlivnila z dlouhodobého hlediska region spíše činnost už zmiňovaného Hermanna Dietricha Lindheima (1790–1860). Ten své železářské podniky nacházející se v západní části regionu připojil v roce 1857 ke vkladům jihočeského Lanny a moravských Kleinových, s nimiž tak založil *Prožskou železářskou společnost*.[53]

Její klíčovou úlohu při vzniku České západní dráhy jsme už zmínili. Prvotním smyslem železnice bylo propojení uhelných dolů a železáren patřících společnosti na Kladensku a Plzeňsku, a současně kontrola regionální konkurence.[54] Během několika následujících let prošly Plzní další klíčové trati, které spojovaly Vídeň s Chebem a severní Čechy s Klatovskem a Bavorskem. Jejich stavbu financovali z velké části majitelé přilehlých panství (Jan Adolf II. Schwarzenberg, Richard Metternich, Jaromír Černín) a další podnikatelé (Johann Anton Starck); v závěru pak rovněž stát. Jednou z nejvýznamnějších podnikatelských rodin, které měly v regionu dlouhou tradici svých aktivit, byli Zieglerovi. Jak jsme už uvedli dříve, Wolfgang Ziegler začínal se sklářskou výrobou na Šumavě už po napoleonských válkách. V další generaci ale rodina přešla od sklářství založeného na topení dřevem k výrobě vybavené uhelnými pecemi. Wolfgangovi synové proto směřovali do blízkosti dolů, kde vybudovali sklárny ve Staňkově a v Nýřanech.[55]

Ke klíčovým osobnostem podnikatelského i veřejného života popisované doby patřil na Plzeňsku již rovněž zmiňovaný Franz (František) Pankraz (1810–1875). Pocházel z rodiny královického měšťana, od dětství ale žil v Plzni. Stal se advokátem a notářem a začal také podnikat a působil i jako politik, a to jak v plzeňském zastupitelstvu, tak jako poslanec zemského sněmu. Zatímco po roce 1848 byl jasně na české straně, později se prezentoval jako „spravedlivý k oběma národnostem“.[56]

v Chebu, Ašl, Mostu a na řadě dalších míst. Když se ve druhé polovině roku 1905 konaly konference stavebních mistrů a pak i stavebních techniků, vzešly z diskusí k reformě stavebního školství návrhy na podstatnější organizační změny. Školská správa pak připravila program reorganizace, který se v případě vyšších odborných škol stavebního směru v podstatě shodoval s návrhem, s nímž přišlo plzeňské vedení. Návrh vycházel vstříc obecným požadavkům odborníků a podnikatelů na větší propojení výuky s praxí. Šlo předně o prodloužení studia na 9 semestrů (pololetí), doplnění pololetní praxe místo jednoho semestru výuky, a větší důraz na práci ve školních dílnách.[426]

V březnu 1906 ministerstvo zjišťovalo názor vedení školy na to, zda umožnit studium také ženám a dívkám. Ředitel plzeňské školy tehdy zareagoval tak, že k takovému kroku je nejvyšší čas. Poukazoval při tom na dobré příklady ze Švédska, Francie a Anglie.[427] Další a v mnohém naprosto klíčový krok přinesl ministerský dekret ze srpna 1907. Ministerstvo vyzývalo, aby pedagogové od té doby kladli důraz na místní stavební postupy, aby do výuky zařazovali historickou venkovskou architekturu a povzbuzovali studenty ke studiu tradičních stavebních typů a k tvorbě, kde by tradiční prvky uplatňovali. Této změně se měly přizpůsobit cíle exkurzí a také sbírka vyobrazení staveb měla být doplněna o lokální architekturu.[428] Naplňování jinak stručné instrukce vedlo k zásadnímu nasměrování architektonické tvorby v německy hovořících oblastech. Třebaže je zjevné, že pro činnost pedagogů, studentů a další charakter tvorby vůbec měl tento krok zásadní důležitost, v literatuře mu zatím pozornost věnována nebyla a celý tzv. *Heimatstil* je spíše přisuzován vkusu jednotlivých tvůrců a teoretickému vlivu jednotlivců, případně spolků. Další kroky reformy přinášely nahrazení závěrečné písemné zkoušky projektem, na kterém studenti pracovali dlouhodobě během školního roku pod dohledem pedagoga. Ústní zkouška se omezila na němčinu a na stavebním oddělení na stavební mechaniku, stavební vědu a nauku o konstrukcích.[429]

Vedení plzeňské školy mělo zpočátku obavu, že doplnění dlouhodobé praxe a pravidelných praktických hodin povede

Stavba železobetonového mostu přes Úslavu na Letné v Lobzích (dnes Plzeň–Lobzy); foto: Bernard Říha ml., asi 1905; ZČM, pobočka NMP, etnografická podsb., inv. č. N-NMP 3961

Schodiště budovy pův. německé průmyslové školy v křídlu při Klatovské třídě; foto: Petr Domanický, 2026

Schodiště budovy pův. německé průmyslové školy v křídlu při Majerově ulici; foto: Petr Domanický, 2026

Budova české průmyslové školy v Plzni stavěná podle projektu Ladislava Skřivánka na Chodském náměstí a sloužící následně tzv. *První čsl. průmyslové škole*; foto: kol. 1925; AMP, Sbírka fotografií, inv. č. O 2714/2

Interiér sálu školních sbírek v budově tzv. *První čsl. průmyslové školy* v Plzni; foto: kol. 1925; ZČM, inv. č. A 12/92

s největší zbrojovkou monarchie v době světové války souvisely. Tato klíčová éra zmíněné akciové společnosti[549] začala už před rokem 1909, kdy pozici generálního ředitele převzal syn zakladatele závodů Karel Škoda. Přebudoval organizačně i technicky podnik tak, aby mohl dodávat ve velkém jak energetická zařízení, tak stroje a zbraně. Už jsme uvedli, že akciová společnost vstoupila do dělovky v uherském Győru a spolu s dalšími podobně zaměřenými firmami založila tzv. *Spojené strojírny*, pro které začal vznikat nový areál v Doudlevcích (dnes Plzeň-Doudlevce), kam se z blízkosti centra Plzně měla přestěhovat civilní výroba. Hlavní závod v Plzni, jehož plocha se rozšířila zhruba na dvojnásobek, se měl specializovat na zbraně, přičemž na dělostřelecké vybavení armády monarchie získal Škoda monopol.[550] V průběhu války podnik dále prohluboval soběstačnost v surovinách a energiích, přičemž koupil železárny v Hrádku poblíž Rokycan a doly v Nýřanech, kde přímo u zdroje uhlí (důl *Krimich*) vybudoval svou druhou elektrárnu a na další místo Nýřan (důl *Ziegler*) přestěhoval z Bolevce muničku po jejím katastrofálním výbuchu v roce 1917.

ale je, že po vzniku republiky tento trend přišel s obecnou snahou o hledání svébytného československého architektonického projevu typickou pro první polovinu dvacátých let. Vyznačoval se ovšem spíše zájmem o historickou architekturu, takřka bez zájmu ale proti německým snahám zůstával historický urbanismus, důraz na malebnost celků atd.

Přestože celý popsaný proces reformy plzeňského průmyslového školství lze z dnešního pohledu obdivovat (dnešní struktura škol z ní nadále v principu vychází), v samotné tehdejší německé průmyslové škole tehdy vedl k pochopitelné hořkosti. Místo rozvoje instituce v nové budově došlo k redukci činnosti, rozdělení učitelského sboru, sbírek a dalších hodnot instituce a nakonec k ukončení stavebních oborů v Plzni. Celý proces navíc probíhal v době, kdy si německá průmyslová škola v Plzni připomínala 50 let od svého založení. Srovnáme-li velkolepé oslavy v Liberci, kde škola vznikla ve stejném roce jako v Plzni, s téměř úplným pominutím výročí plzeňského (resp. jen jeho připomenutím), je zjevné, že vedení plzeňské průmyslové školy situaci vnímalo takřka jako zánik instituce, resp. stavebního oddělení, „odkud vzešlo tolik schopných stavebních odborníků,"[568] jež s koncem roku 1927–1928 v Plzni skončilo. Současně však lze na tehdejší prosperitě liberecké školy prezentovat, že státu nešlo o likvidaci německých škol. Plzeňské německé vedení ani tehdy neuznalo, že na vině bylo už na počátku nešťastné založení státní německé školy v české Plzni. Důležité také je, že rozdělení školy se v Plzni týkalo té české úplně stejně jako té německé a v neposlední řadě je také dobré připomenout, že v Děčíně vedení tamní průmyslové školy zmíněný krok jednoznačně vítalo, neboť mu pomohl dobudovat školskou instituci se všemi tehdejšími stupni vzdělání.

Ateliér v podkroví budovy živnostenských pokračovacích škol v Tylově ulici č. 15 (pův. česká průmyslová škola); repro: KŘÍŽ, František. Město Plzeň: Přehled složení a činnosti obecní správy za léta 1919–1924. Plzeň: Město Plzeň, 1925, příloha mezi s. 184–185

A. Ředitelé, profesoři, studenti

Přehled ředitelů a doba jejich působení ve funkci

Anton (Antonín) Majer = 1876–1880
Sigmund Gottlob = 1880 (1883[519])–1908
Nikolaus Raubal = 1908–1909
Karl Deinlein = 1909–1928 (pak do 1931 ředitelem *Druhé čsl. státní průmyslové školy v Plzni*)

Počty pedagogů v letech 1880, 1890, 1900, 1910 a 1920

1880 = 15 = 6 profesorů + 5 učitelů + 4 pomocní učitelé
1890 = 22 = 16 profesorů (vč. ředitele) + 2 učitelé + 2 suplenti + 1 pomocný učitel + 1 asistent
1900 = 33 = 20 profesorů + 3 učitelé + 1 suplent + 9 externistů
1910 = 51 = 15 profesorů + 12 učitelů + 1 pomocný učitel + 2 asistenti + 12 externistů + 4 zaměstnanci v dílnách + 1 kancelářská síla + 4 služební personál
1920 = 36 = 26 profesorů + 2 učitelé + 2 učitelé pro dílny + 2 zaměstnanci v dílnách + 3 pomocní učitelé + 1 asistent

Přehled profesorů v letech 1876, 1902, 1912, 1925

1876

Majer Anton (ředitel), Gottlob Sigmund (vedoucí katedry strojní), Laužil Karl (vedoucí katedry stavební), Klostermann Karl

1902

Profesoři – vedení

Gottlob Sigmund (ředitel; mechanika), Schwerdtner Viktor (vedoucí katedry stavební; teorie architektonického návrhu, styly, konstrukční kreslení), Ebenberger Karl (vedoucí katedry strojní; strojnické kreslení)

Profesoři a učitelé

Eisenhut Heinrich (deskriptivní geometrie, geometrie, čeština, přírodní vědy), Feil Moritz (deskriptivní geometrie, geometrie), Glocker Emil (kreslení od ruky, stavební studie, teorie návrhu, konstrukční kreslení), Held Franz (němčina, zeměpis, dějepis), Hocke Karl (aritmetika, algebra, geometrie), Kohn Moritz (elektrotechnika, mechanika, strojírenské kreslení), Kovařík Franz (pozemní stavitelství, konstrukční kreslení), Krieger Franz (údržba kotlů a strojů), Luksch Heinrich (mechanika, strojírenská technologie, matematika, geometrie, strojírenství, elektrotechnika), Michel Adolf (kreslení od ruky, strojírenské kreslení, strojírenství, mechanika), Neumann Gustav (němčina, zeměpis, dějepis), Raschek Alfred (němčina, zeměpis, dějepis), Rippel Karl (volná kresba, model), Schlesinger Franz (stavební mechanika, stavební výkresy, stavby mostů), Spinner Anton (matematika, geometrie, kaligrafie), Tschepper Viktor E. (konstrukční výkresy, stavební materiály, pozemní stavitelství), Vezmar Emil (mechanika, mechanická technologie), Weber Josef (chemie, chemická technologie, fyzika), Weselý Josef (fyzika, přírodopis), Wilhelm Franz (algebra), Zippel Johann (volná kresba)

Externí učitelé

Hahn Heinrich, Hakl Ernst, Hisgen Heinrich, Müller Josef, Reinl Johann, Rieß Karl, Segenschmidt Gustav, Steiniger Karl, Weeber Robert, Witschl Ferdinand

Dílenská výuka

Hajek Vinzenz, Heinrich Franz, Maier August

1912

Profesoři – vedení

Deinlein Karl (ředitel; strojírenské předměty), Glocker Emil (vedoucí katedry stavební), Kroll Moritz (vedoucí katedry strojní; strojírenství, elektrotechnika)

Profesoři a učitelé

Bentsits Rudolf (němčina, zeměpis, dějepis, účetnictví), Breuer Eduard (stavební mechanika, silniční a vodní stavby, železné konstrukce, geodézie), Feil Moritz (geometrie, geometrické kreslení), Fuchs Hugo (školní staveniště, technické kreslení, matematika, stavba mostů, vodní stavby), R. v. Geist Richard (strojírenství, strojnické kreslení, motory), Gröschl Rudolf (matematika, algebra, aritmetika), Günther Arthur (strojírenství, údržba kotlů a strojů, geometrické kreslení), Hrussa Adolf (školní staveniště, modelování, architektonická typologie, kreslení od ruky), Hütter Eduard (architektonický návrh, konstrukční výkresy, pozemní stavitelství, kreslení od ruky, školní staveniště), Kaiserreiner Karl (kreslení od ruky, pozemní stavitelství, stavební materiály, realizace stavby), Lasota Rudolf (kreslení od ruky, technické kreslení, strojírenské kreslení), Machowsky Franz (strojírenská technologie, elektrotechnika, chemická technologie, projekční kreslení), Müller Rudolf (němčina, zeměpis, dějepis, účetnictví), Murmann Ernst (chemie, chemická technologie, stavební materiály), Neumann Gustav (němčina, zeměpis, dějepis), Opletal Ottokar (geometrie, matematika, aritmetika), Pihera Josef (mechanika, matematika, strojírenské kreslení), Reis Hermann (němčina, účetnictví), Sarlay Emmerich (geometrie, pozemní stavitelství, stavební výkresy, školní staveniště), Schimitzek Franz (kresba od ruky, pozemní stavitelství,

Celkový pohled na obec Schenna se středověkým farním kostelem [1] po jeho dostavbě [2]; foto: kol. 1935; pohlednice z archivu autora

Venkovní divadelní scéna v bývalé jízdárně navazující na divadelní sál vytvořený Hütterem adaptací bývalých stájí v Hofstallgasse v Salzburgu; foto: kol. 1935; pohlednice z archivu autora

Jako konzervátor se Hütter vedle zmíněného projektu věnoval rovněž válečným pomníkům, pro které už v roce 1915 připravil jednotné směrnice. Po světové válce se podílel na úsilí o ochranu uměleckých děl před rozprodáním, spolupracoval na založení *Residenzgalerie* v Salcburku (otevřené v roce 1923) a docílil také citlivější úpravy budovy salcburské radnice, než se původně chystala. Sám připravil návrhy úprav západní části opatství sv. Petra v Salcburku, avšak jeho projekt se nakonec podkladem pro realizaci nestal.

Další Hütterova důležitá práce souvisela se záměrem výstavby salcburské divadelní budovy, chystané už od roku 1917 za účelem pořádání festivalů. Na počátku dvacátých let se záměr ustálil na využití historického areálu bývalých císařských a královských koníren a jízdárny v Hofstallgasse.

V roce 1924 Hütter navrhl adaptaci zmíněné budovy na provizorní sál s potřebným zázemím. Úpravy, dokončené v létě následujícího roku, byly k památce citlivé a vytvářely esteticky vhodné prostředí pro mysterijní hry Maxe Reinhardta, které se tam konaly. Po technické stránce ale stavba sklidila kritiku. Další úpravy řešil architekt Clemens Holzmeister, který doplnil další části komplexu; pro divadelní scénu využil nádvoří někdejší tzv. skalní jízdárny a adaptoval rovněž Hütterovu etapu.[901] Přesto byl Hütter tím, kdo celkový koncept zahájil a vlastně předznamenal i využití venkovního prostoru.

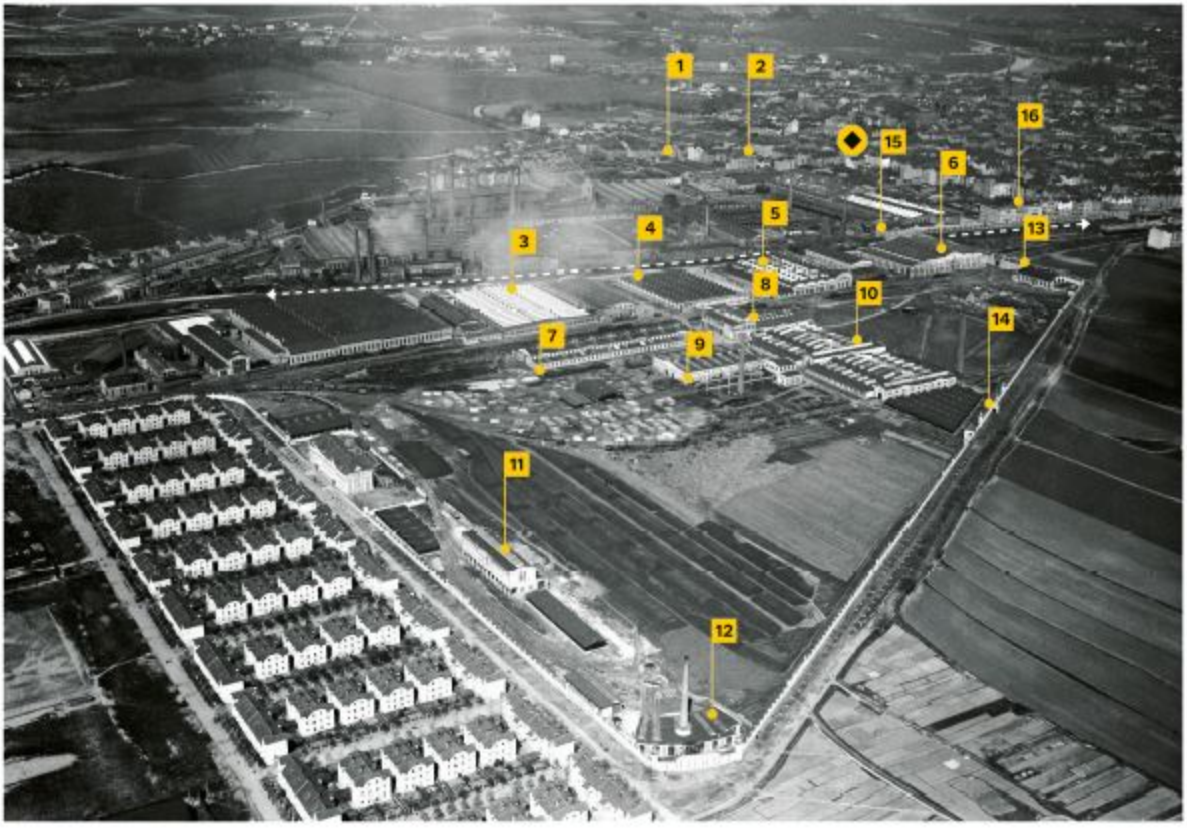
Změny v rakouské státní památkové péči, které už kolem roku 1935 vedly k jejímu podřízení zemským hejtmanům a po roce 1938 říšskému guvernérovi, vedly nejprve k tomu, že Hütter v roce 1934 vstoupil do tzv. *Vaterländische Front* (*Vlastenecké fronty*), jediné tehdy povolené strany, a po anšlusu Rakouska nacistickým Německem roku 1938 do *NSDAP*. Po druhé světové válce byl Hütter ze státní služby propuštěn, v roce 1947 však došlo k formálnímu zrušení tohoto rozhodnutí. Hütter se přesto do služeb státu nevrátil a odešel do důchodu. Zabýval se navrhováním varhanních průčelí, které spolu s firmou *Orgelbau Dreher & Reinisch* realizovali v řadě rakouských kostelů. V padesátých letech pak uskutečnil návrh pozoruhodné stavby vyhlídky, která vznikla na vrchu Edelweißspitze na konci odbočky grossglocknerské vysokohorské silnice.[902] Kamenné rozhledně dominuje schodiště, které ve formě spirály obtáčí střední část objektu.[903]

Anton Krapf

(1881–1962)

Architekt narozený v Mnichově přišel v roce 1906 do Liberce na doporučení Friedricha Ohmanna, který tam řešil architektonické pojetí chystané novostavby muzea. Krapf pracoval nejprve u stavební firmy *Sachers & Söhne*, pak působil jako profesor na liberecké průmyslové škole.[904]

V letech 1909–1910 vyučoval na německé průmyslovce v Plzni stavební inženýrství, konstrukční návrh, stavební

Letecký pohled na hlavní areál *Škodových závodů* v Plzni; v popředí jižní část závodu projektovaná Tremmelem, vyznačeny jeho realizace (1 – podnikový konzum, 2 – výzkumný ústav, 3 – zapalovače, 4 – mechanické dílny, 5 – nářaďovna a ozubená kola, 6 – plechárna, 7 – vřetenová lisovna, 8 – trafostanice, 9 – lisovna střel, 10 – výroba munice, 11 – přípravna písku, 12 – remíza záv. dráhy, 13 – kantýna, 14 – ohradní zeď s obeliskem, 15 – budova záv. dráhy, 16 – soukromé bytové domy), dále koridor železnice do Domažlic a Chebu a původní sídlo německé průmyslové školy, v popředí kolonie Karlov; foto: kol. 1925; AMP, Sbírka fotografií, inv. č. O 6297

Ludwig Tremmel, budova č. 54 (nářaďovna a výroba ozubených kol) v jižní části hlavního závodu plzeňské Škodovky; foto: 1930; SOA v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, f. Škoda Plzeň, Fotografická dokumentace, Všeobecné, inv. č. *71-133*